

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 22.12.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 09.02.2023

Sayfa / Page: 157-176

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Nazmiye KIRIMLI

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
nazmiyemurtazayeva@gmail.com

KÖSTENCE KIRIM TATAR AĞZINDAKİ ÇATI EKLERİNİ SINIFLANDIRMA DENEMESİ*

Öz

Çalışmamızın temelini oluşturan Romanya Köstence ağız coğrafya bakımından tamamen farklı bir bölgede varlığını sürdürse de belirgin ağız özellikleriyle Kırım Tatar Türkçesini temsil etmektedir. Kıpçak Türkçesine ait unsurlar içeren bu ağız Kırım Nogayları ile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'deki Kırım Tatar Türkleri tarafından konuşulmaktadır. 1783'te Kırım'ın işgali sonucunda başlayan göç hareketleri Kırım Tatar Türklerinin bugünkü Romanya sınırlarında bulunan Dobruca bölgesine yerleşmelerine ve sonrasında da Köstence ağzının oluşumuna neden olmuştur. Günümüzdeki dilcilikte *Çatı eklerinin* tanımı, fonksiyonları ve sınıflandırılması birbiriyle çelişen durumlar ve karışıklıklar yaratarak tartışmalı görüşlere yol açmaktadır. Dilciler tarafından çatı eklerinin yapım ekleriyle karıştırılarak çatı eklerinin fiilin çatısını değiştirmekle beraber fiilden fiil türettiği ifade edilmektedir. Bu sorunun önlenmesi ve uygun bir sonuca bağlanabilmesi için hazırladığımız bu çalışmada Romanya bölgesinde konuşulan Köstence Kırım Tatar ağzına ait derleme metinlerin tanıklığıyla çatı konusunu aydınlatmaya ve bu konu ile ilgili oluşabilecek sorunları tespit etmeye çalıştık. Söz konusu ekin üstlendiği işlevler dikkate alınarak alt fonksiyonları belirlenecek ve tanıtılacaktır. İncelediğimiz eklerin konuşma sırasında geçirdiği ses hadiselerinden kaynaklanan bir takım alt şekilleri tespit edilerek çalışmaya dahil edilecektir.

* Bu çalışma "Romanya Köstence ve Kırım Bahçesaray Ağzları (Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Varlığı)" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ek, fonksiyon, çatı eki, yapım eki, Romanya Köstence Kırım Tatar Türkçesi ağzı.

TRIAL OF THE CLASSIFICATION OF THE VOICE SUFFIXES IN CONSTANTA CRIMEAN TATAR DIALECT

ABSTRACT

Romanian Constanta Dialect, which is used as a basis of our study represents the Crimean Tatar Turkish language with its distinctive dialect features despite of being located completely in different geographical region. Constana dialect, which contains elements of Kipchak Turkish, is spoken by the Crimean Nogais and the Crimean Tatar Turks in Romania, Bulgaria and Turkey. Constanta Dialect was formed within a borders of today's Romania Dobruja region as a result of migration movements of Crimean Tatar Turks who fled after occupation of Crimea in 1783. In today's linguistic studies, the definition, functions and classification of *voice suffixes* create conflicting situations and confusion, leading to controversial opinions. Linguists misinterpret voice suffixes with derivational suffixes, considering derivation of the verbs from the verbs due to change of the voice verb. In order to prevent this issue and reach reasonable conclusion Constanta Crimean Tatar Dialect texts, spoken in Romania region were compiled and voice suffixes were explained and possible problems were identified. Considering the functions undertaken by the mentioned suffix, its sub-functions will be determined and introduced. A number of sub-morphemes of the suffix we discussed were determined and included in the study based on the sound changes that occur during speech.

Keywords: suffix, function, voice suffix, derivational suffix, Romanian Constanta Crimean Tatar dialect.

Giriş

Çalışmamızın temelini teşkil eden Köstence Kırım Tatar ağzı coğrafya bakımından farklı bir bölgede varlığını sürdürse de Kırım Tatar Türkçesini temsil etmektedir. Bugün Köstence'de konuşulan ağzın oluşumu, Kırım'ın işgalinden sonra gerçekleşen göç hareketleri sonucunda Kırım Tatar Türklerinin Romanya'ya yerleşmeleriyle başlamıştır.

Kırım Tatar Türkleri Dobruca'ya göç etmeden önce baskı, zulüm ve acı dolu tarihi yaşamışlar. 1783'te Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra vatanlarından koparak büyük kitleler halinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır (Bice 1991: 44). Kırım Tatar Türkleri Rusların Kırım'da yaptıkları zulümlerden kurtulmak için Osmanlı idaresinin altında olan Dobruca bölgesine göç ederek sığınmışlardır (Uygur 2011: 72). Kırımlıların Romanya'daki Dobruca vilayetine yerleşmesiyle Köstence ağzı oluşturulmuştur.

Kırım'ın Çöl bölgesinde konuşulan ağız unsurlarını içeren Köstence ağzı tamamen Kıpçak özellikleri taşımaktadır (Aydın 2014: 199). Kumuk, Karaçay Malkar ve Nogay Türkçelerine çok yakındır. Bu ağız Kırım'ın Çöl bölgesinde yaşayan Nogaylar ile Romanya, Türkiye ve Bulgaristan'daki Kırım Tatar Türkleri tarafından konuşulmaktadır (Aydın 2018: 49).

Bölgede ağız çalışmaları yürüten T. Kowalski Dobruca'da konuşulan Kırım Tatar Türkçesi ağızlarını üç esas gruba bölmektedir: 1. Pazarcık ve etraf köylerde yerleşip Tat adını taşıyan Osmanlılaşmış Kırım Tatar Türkleri; 2. Eskiden Bucak'tan göç eden Nogay Türkçesini konuşan Kırım Tatar Türkleri; 3. Asıl Kırım ağızını konuşan Keriç ve Gezlev'den gelen Kırım Tatar Türkleri. Uyğur (2011, Kowalski 1938'den).

Kırım Tatar Türklerinin Arap, Kiril ve Romen alfabelerini bilmelerine rağmen Türkiye Türklerinin kullandıkları Latin alfabesini bazı küçük değişikliklerle kendilerine örnek almışlardır (Uyğur 2011: 74).

Son zamanlarda Kırım Tatar Türkçesi, Romanya'da hayatlarını sürdüren Kırım Tatar Türkleri için genellikle ev dili olarak kullanılmaktadır. Romanya Kırım Tatar Türkçesinin kendine özgü bir yazı dili bulunmamaktadır (Koca Sarı 2016: 274). Yazım konusunda Köstence Kırım Tatar Türklerinin kendilerine Türkiye Türklerinin kullandığı imlayı esas aldıkları görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri Kırım Tatar Türk aydınlarının Osmanlı döneminden kalan bir alışkanlıkla kendilerine merkez olarak İstanbul'u tanımlarıdır (Uyğur 2011: 77).

Bugün Köstence Kırım Tatar ağızı ölçünlü bir dil olmaktan uzak olup konuşur sayısı az olan bir ağızdır. Bölgede Kırım Tatar Türkçesiyle kaleme alınan çalışmaların dili genellikle yazarların dil tercihlerine ve kullandıkları ağız özelliklerine bağlıdır (Eker 2006: 94). Eğitim ve basın-yayın gibi alanlarda daha güçlü bir dil olan Türkiye Türkçesi kullanılmaktadır. Bu durumun devam etmesiyle ilerleyen dönemlerde Romanya Kırım Tatar Türkçesinin karakteristik özellikleri kaybolarak yerine Türkiye Türkçesinin gelebilme veya Romanya Kırım Tatar Türkçesinin tamamen kaybolma ihtimali artmaktadır. Aynı zamanda bölgede hakim olan Romencenin aile ortamı iletişiminde kullanımının artması Romanya Kırım Tatar Türkçesinin zamanla kullanılamaz hale gelerek konuşur sayısının gittikçe azalacağını göstermektedir. (Koca Sarı 2016: 274).

Kırım Tatar Türkçesi, bugün UNESCO tarafından düzenlenen Tehlike Altındaki Diller Atlası adlı çalışmada "ciddi tehlike altında" kategorisinde yer almaktadır (Maşkaraoğlu 2018: 10).

Köstence ağızı ile ilgili az sayıda çalışmalar yapılmış, dil özellikleri yeterli düzeyde araştırılmamıştır. Bu ağızın kayıtlara geçmesi gereken önemli bir dil malzemesini içerdiğini ve yeterli seviyede araştırılması gerektiğini düşünmekteyiz.

İncelediğimiz ağızda yer alan çatı eklerinin alt fonksiyonlarını, üst ve alt şekillerini belirlemeden önce dilcilerin bu eklerle ilgili yaptıkları açıklama ve tanımlarını gözden geçirmemiz gerekmektedir. Dilcilere göre çatı ekinin durumu genel bir bakışla şu şekilde sıralanabilir.

"Çatı, öznenin yüklemine belirttiği işi yapmasına ve daha sonra bu işin etkisi altında kalmasına veya bunlar dışında onunla belli şekillerde ilgili olmasına göre, belirli eklerin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturulan türevidir". Eker (2015, Topaloğlu 1989'dan).

Muharrem Ergin kendi çalışmasında *-n* (2007: 202), *-l* (2007: 204), *-ş* (2007: 207), *-r* (2007: 209), *-t* (2007: 211), *-Dir* (2007: 212) ve *-z* (2007: 214) çatı eklerini fiilden fiil yapan ekler başlığı altında incelemektedir. Aynı zamanda "çatı" kavramını kullanmadan bu eklerin dönüşlülük, pasiflik, ortaklaşma ve oldurgalık "yapım" fonksiyonlarından bahsetmektedir.

Zeynep Korkmaz (2009: 123) çatı eklerini fiilden fiil türeten ekler olarak ele alarak eklendikleri fiillerin temel anlamlarında önemli bir değişiklik yapmadan fiilin özne ve nesne ile bağlantısında sadece şekil ve durum değişikliği yapan ekler olarak belirlemektedir. Çatı ekleri ifadesini kullanarak *-DIr*, *-(I)l*, *-(I)n*, *-(I)r*, *-(I)ş* ve *-(I)t* şekillerini sıralamaktadır.

Gürer Gülsevin (2007: 138) çatı eklerini incelerken onları fiilden fiil yapan ekler başlığı altında tanıtmaktadır. Çatı ekleri alt başlığın altında sıraladığı bu eklerin fiilin çatısını ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük ve işteşlik bakımından değiştirdiğini de ayrıca belirtmektedir.

Süer Eker (2015: 283) çatı eklerini eylemden eylem yapma ekleri olarak tanıtarak aynı zamanda bu eklerin “çatı” adı verilen “özel görünümünden” bahsetmektedir. Eylem çatıları olarak adlandırdığı bu ekleri olumsuzluk, ettirgenlik, edilgenlik, dönüşlülük, işteşlik, sıklık ve kuvvetlendirme alt türlerini de ayrıca belirtmektedir.

Mustafa Öner’in sunduğu çalışmasında çatı ekleri olarak belirlediğimiz ekler fiilden fiil yapma ekleri başlığı altında sıralanmaktadır. “Çatı” ifadesine değinilmeden yapım ekleri olarak sunulan bu ekler *-n* dönüşlülük (2013: 95), *-l* pasiflik (2013: 97), *-ş* ortaklaşma (2013: 98), *-dIr*, *-t*, *-gIz*, *-r* oldurma ve yaptırma (2013: 99, 100, 101, 102) ifade eden gövdeler yapan ekler olarak ele alınmaktadır.

Ediskun (1999: 222-223) çatı eklerini “fiilin çatısı” alt başlığı altında ele alarak incelemektedir. Bununla birlikte dilimizdeki bütün fiillerin aslında etken çatılı olduğunu ve edilgen, ettirgen, dönüşlü ve işteş çatılı fiillerin etkenlerden yapım ekleriyle türetildiğini de ayrıca vurgulamaktadır.

Dilbilimcilerin genel görüşlerine bakıldığında, Çatı eklerinin yapım fonksiyonunu üstlenen fiilden fiil türeten ekler olduğu üzerine durulmuştur. “Çatı ekleri” adlandırılarak incelenen ekler fonksiyon bakımından “yapım ekleri” olarak tanıtılmaktadır. Fiilin kök veya gövdesinin sözlük anlamında herhangi bir değişiklik yapmadığı ama aynı zamanda fiilden fiil türeten bir ek olduğu ifade edilmektedir. Bu tür tanımlar birbiriyle çelişen durumlar yaratarak dil bilgisi bakımından ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Problemin asıl kaynağı Türk dili ekleşme sisteminin yapım ve çekim eki olmak üzere ikili ek sınıflamasına dayandırılarak dilciler tarafından kullanılmaya devam etmesidir.

Bu sorunun izahını Prof.Dr. Z. Turan’ın (2018: 97) “Geleneğin, bilimlik çalışmalara hâkim olan mevcut ek sınıflaması, sürdürülemez kabuller üzerine bina edilmiştir” ifadesiyle açıklamak yerinde olacaktır. Ayrıca, “Çalışmalarda tekrar edile edile yerleşmiş, yerleştikçe de tartışılmaz hale getirilmiş belli kabullerin çelişkileriyle beslenip dağılan sonuçlarıyla bu durum, dilcilik tarihini başından sonuna içine alan sürecin sonunda biriken bir yük halini almıştır” diyerek Türk dilinin mevcut ek sınıflamasının yüzleşmek zorunda kaldığı sorunları belirtmektedir (Turan 2018: 98).

Turan (2018: 103) çatı eklerinin “fiilin çatısını, isimlerle kurduğu veya kuracağı tamlama ilişkisine göre geliştiren ekler” olduğunu, “fiilin anlamı olan hareketi” oluşturarak “fiilin ilk hareket şekli” belirlediğini kaydetmektedir. Turan, diğer gramercilerden farklı açıklamalar yaparak, çatı eklerinin yapım eklerinden tamamen ayrı bir ek çeşidi olduğunu, yapım eklerinin kök anlamını değiştirme fonksiyonunu üstlendiğini, çatı eklerinin de çatısını geliştirdiğini ve fiilin isimlerle kurduğu tamlama ilişkisine göre zenginleştirdiğini belirtmektedir.

Turan (2007: 1848) “her fiil, bir hareketi, onu icra edecek vasıtayla birlikte karşılayan kelimedir. İşte, bizce, fiilin bünyesinde taşıdığı bu icra vasıtasıyla, yine fiilin bünyesinde taşıdığı hareket arasındaki ilişki, fiillerin çatısını oluşturur” açıklamasını yaparak sadece fiile ait olan çatının her fiilde bulunduğu altını çizerek tanıtmaktadır.

Bu eklerin yapım ekleri olması için fiilin anlamında değişiklik yapması gerekirdi, dolayısıyla yapım eki kategorisinde yer alıp çatı eki olarak değerlendirilmemeliydi. Ama kelimenin anlamına herhangi bir müdahale yapmadan sadece hareketi gerçekleştireni değiştiriyorsa bu eklerin yapım ekleri olduğu belirtilmeden çatı ekleri olarak ele alınması daha uygun olurdu. Fakat dilciler tarafından bu ekler, genel olarak yapım ekleri arasında incelenerek çatı fonksiyonlarından bahsedilmektedir (Poyraz 2021: 63).

Bundan hareketle, çatı eklerinin ek sınıflandırmasında yapım eklerinden tamamen farklı ayrı bir ek çeşidi olarak ele alınması ve buna göre fonksiyonlarının belirlenerek tanıtılması gerektiğini söyleyebiliriz.

Çatı ekleri onlu ek sınıflandırılmasında¹ üst işleve sahip olan ayrı bir ek çeşididir. Çatı fiilin içerisinde var olan bir unsurdur. Çatı ekleri hareketin anlamına müdahale etmeden var olan anlamı başka icracılarla desteklemekte ve şekillendirmektedir. Fiilin anlamı olan hareketle o hareketi bize gösteren icracı arasındaki ilişkidir çatı. Çatı eklerinin esas işlevi fiilin var olan anlamı ile isimle hareket arasındaki ilişkiyi kurmaktır. Çatı ekleri anlam değiştirme fonksiyonuna sahip olmadıkları için yapım ekleri değildirler, hareketin anlamını değil icra edenini değiştiren eklerdir. Yapım ekleri hareketin kendisini yani fiilin anlamını değiştirirler, ama çatı ekleri sadece hareketi gerçekleştireni değiştirirler. Varsa yapım ekinden sonra, olumluluk/olumsuzluk ekinden önce gelir.

Romanya Köstence Kırım Tatar ağızında çatı ekleri

Hazırladığımız bu çalışmada Köstence Kırım Tatar ağızında yer alan çatı eklerinin üstlendiği işlevleri dikkate alınarak alt fonksiyonları belirlenmiş ve sınıflandırılmıştır. Çalışmamızda kullandığımız örnekler canlı ağızın sesli kayıtlarının yazıya dönüştürülen metninden ayıklanmıştır.

Köstence Kırım Tatar ağızında incelediğimiz çatı ekleri dört alt fonksiyonla karşımıza çıkmaktadır: *dönüslü, edilgen, ettirgen ve işteş*.

1. Dönüslü çatı ekleri

Dönüslü çatı, eylemin içerdiği kavramı eylemi yapan kişiye dönük olduğu yani işi yapanın da, yapılan işten etkilenenin de aynı kişi olduğunu bildiren bir çatıdır. Dönüslü çatı işlevini üstlenen ekler bakılırsa, Ergin (2007: 202) ve Öner (2013: 95) *-n*; Korkmaz *-n/(-I)n/-(U)n* (2009: 129-130); Eker *-n, -l* (2015: 287); Ediskun *-(I)n, -(I)l* (1999: 223) ve Gülsevin *-(I)n* (asıl dönüslülük ekidir), *-(I)l, -(I)ş* (aslında işteşlik ekidir) (2007: 140-141) şeklinde sıralanabilir. Köstence Kırım Tatar ağızında dönüslü çatı işlevini üstlenen üç üst şekli ayırabiliriz: *-(I)n, -(I)l ve -Ş*

¹ Prof. Dr. Zikri TURAN'ın “Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları” adlı çalışmasında Türkçenin ekleşme bilgisinin iki ana unsur olan kelime ve ekten oluştuğu, eklerin yerdaş – yandaş karşıtlığına göre sınıflandırılması gerektiği açıklanmaktadır. Bütün ekler, yandaş karşıtlıkla ortaya çıkan üst işlevlere göre 10 başlık altında sınıflandırılmaktadır: 1.Yapım eki, 2.Çatı eki, 3.Olumluluk/Olumsuzluk eki, 4.Fiilimsiler, 5.Ek fiiller, 6.Teklik/Çokluk eki, 7.İsim tamlamasını kuran ekler, 8.Hal eki, 9.Soru eki, 10.Çekim eki. Makalemizde Turan'ın ek sınıflamasından yararlanarak Çatı eki bu ek sınıflamasına göre ele alınmıştır.

-(I)n

Örnekler	ek
aK duvağın çatırtāw bīr kún elbet cab- in -Ø-ır (<i>ak duvağın Çatırdağı bir gül elbet kapanır</i>) üşünde kıy- in -Ø-ıp netip baratanedik (<i>üstünde giyiniş süslenip gidiyorduk</i>)	-in
aKıyaların Katına tart- in -Ø-asın aytmā (<i>erkeklerin yanında söylemekten çekiniyorsun</i>)	-in
başha yerge barsam bīr yaramay yaramay bōb kōr- in -Ø-eler (<i>başka yere gitsem çok kötü görünüyorlar</i>)	-in
ogi anası ózın hıızın kıy- in -dīr-Ø-ıp Kuşandırıp gezmege akēte (<i>üvey annesi kendi kızını giyindirip süslendirip gezdiriyor</i>) zitın tanesi toplam keş- in -mi-yemen değēn (<i>zeytin toplayarak geçinmiyorum demiş</i>)	-in
babam rametli ülēngēn başha ewlatlar ed- in -Ø-gen (<i>rahmetli babam evlenmiş, başka evlat edinmiş</i>)	-in
onnarman aywan óstīrer edik onnarman geş- in -Ø-e edik (<i>onlarla hayvan yetiştirirdik onlarla geçinirdik</i>) ø Katıp kelgen ben bī yahta keş- in -Ø-amayman (<i>o nasıl gelmiş ben burada geçinmiyorum</i>) ştan bek salınmay tohışha ke qor- in -Ø-e ayıp demek (<i>iç çamaşır çeyze koyulmaz, görünse ayıptır</i>) nurbatta qoynın Kalkı mā gēre başha türlü kōr- in -Ø-e (<i>Nurbatta köy halkı bana göre farklı görünüyor</i>)	-in
men onı tapKanıma ğayır Kūwa- n -Ø-dım ketirdim romanyada bastırdım (<i>onu bulduğuma sevindim, getirdim Romanya'da bastırdım</i>) arū çeksin çağaraK tīKa- n -ma-ssın KoKudan (<i>davlumbaz iyi çeksin, tıkanmasın kokudan</i>) başlasa Kartımız aşamağa başlar alay Kollar da sawutha uza- n -Ø-mağa (<i>yaşlılarımız yemeğe başlarsa kalanlar da tepsiye uzanır</i>) avursı- n -Ø-ır son rıshın tabalmassın Kıdırsan (<i>rızkın ağırsınır, arasan da bulamazsın</i>) qobdeşle- n -Ø-ir Kūrsağın yaKlaşhanda KiriKKa (<i>kırk yaşlarına yakın şişer karnın</i>) kēşēnin bīr vahtında aşıhtan uya- n -ıl-Ø-ır (<i>açlıktan uyanır gecenin bir vaktinde</i>) aru bolşa şübereK rahat yūKla- n -Ø-a diler (<i>iyi olsa çiğbörek rahat uyunur derler</i>) başha bīr aş tūsü- n -Ø-me şiberek bīr Kaş tane (<i>başka bir yemek düşünme birkaç çiğbörek yeter</i>) aKtaban atımın başı aylā- n -Ø-ır (<i>Aktaban atımın başı döner</i>) asretlerge acıda sağı- n -Ø-ğannı Kawıştur (<i>hasret ile acı çekenleri ve özleyenleri kavuştur</i>) taş Kalawlı Kuyu cırlay yıldızlarğa sesle- n -Ø-e (<i>taş kuyu yıldızlara sesleniyor</i>) su totıra şayılı alan em Komşıman egle- n -Ø-e (<i>çayır alanı hem su dolduruyor hem komşuyla eğleniyor</i>) şışsa camın aldında ekı ayahsızı bīri tille- n -Ø-e iken (<i>camiden çıksa iki ayaksızın biri dileniyormuş</i>) ogi anası ózın hıızın kıyındırıp Kuşa- n -dīr-Ø-ıp gezmege akēte (<i>üvey annesi kendi kızını giyindirip süslendirip gezdiriyor</i>)	-n

türk tili din dersleri verile mecburiy bütün ballar üyre-n-Ø-e (Türk dili din dersleri veriliyor, mecburi olduğu için bütün çocuklar öğreniyor)	
bir mendil ya neç barsa tisin sal Kismetin de ayt niyetle-n-Ø-ip (bir mendil veya neyin varsa koy niyetlenerek kısmetini de söyle)	
namas şındıqıy tohtattım Kastala-n-Ø-dım başım bék ayłana (namazı şimdilik durdurdum, hastalandım, başım çok dönüyor)	
ØKıy edim me şımdı kózım perdele-n-Ø-e biras türlü tırlı laj alam (okuyordum, şimdi de gözüm biraz perdeleniyor, farklı ilaçlar kullanıyorum)	
wahtıñ bosa saw sağlam bol da bar da kel o zaman ta söle-n-Ø-irsın (vaktin varsa sağ sağlamsan gidip gel o zaman yine konuşuruz)	
arhadaşların bazıları yaltā ketmē meraKla-n-Ø-ğan soyları boldı (arkadaşlardan bazıları Yalta'ya gitmeyi merak edenler oldu)	
kollektifke biraz zorla-n-Ø-ıp yazdılar (topluluğa biraz zorlanarak yazdılar)	
o yakların bege-n-me-genner tuna boyından denıs Karadeniske yakın kelgenner (o tarafları beğenmeyenler Tuna boyundan Karadenize yakın gelmişler)	
evle-n-Ø-diler güzel toy yaptıK (evlendiler güzel düğün yaptık)	
bir kırtını açtı Kapağı o açtı o Kapa-n-Ø-dı (bir kilidi açtı, kapandı, o açtı o kapandı)	
mında cataman anı yerde ora-n-Ø-am catam (burada yatıyorum, orda da örtünüp yatıyorum)	
babası şıgıb azarladı ana Kârt kısı uta-n-ma-ysız (babası çıkıp azarlamış, yaşlı insan utanmıyor musunuz diye)	
er bir şige daya-n-ma-dım awur işlêrdē tabılmadım çünkī daya-n-ma-y edim (her bir işe dayanmadım, ağır işlere girişmedim, çünkü dayanmıyordum)	
yüzyıllarca ewel biziñ tatarlarda sade altın Kulla-n-il-Ø-ğan para olaraK (yüzyıllar evvel bizim tatarlarda para olarak sadece altın kullanılmış)	
babam rametli üle-ñ-Ø-gên başha ewlatlar ediñgen (rahmetli babam evlenmiş, başka evlat edinmiş)	-ñ
u sabahtıñ keldi soğ-ün-Ø-üp başladı urüşça (sabahleyin geldi, rusça küfretmeye başladı)	-ün
sāl tögerek Konağa çor-ün-me-sin iyimden kım otırsa aldında (koy yuvarlak masaya görünmesin evimden kim otursa başına)	-ün

-(I)I

Örnekler	ek
Kırımlıman şibörek ayr-ıl-ma-y birbirinden (Kırımlı ile çiğbörek ayrılmaz birbirinden)	-il
may KoKüsü da iyge cay-ıl-ma-sın dep aytsān arū çeksın çağaraK (yağ kokusu eve yayılmasın diyorsan iyi çeksın davlumbaz)	
kêşenin bir vahtında aşıhtan uya-n-il-Ø-ır (gecenin bir vaktinde açlıktan uyanılır)	
er bir yağı bayır şayır tatar kóyü aş-ıl-Ø-a (her bir yanı bayır çayır tatar köyü açılıyor)	
ayt-il-Ø-maca o ğadar güzel bir şı heyecanlı bir şı boldı erkez kóz yaşıman Kabıl etti biziñ (söylenmesi o kadar güzel bir şey, heyecanlı bir şey oldu, herkes gözyaşıyla kabul etti bizi)	

<p>arpe gúnú arafatta bolasin arafatta bolmadıymı acı say-ıl-ma-ysın (<i>arife günü Arafatta olacaksın, olmadın mı hacı sayılmıyorsun</i>)</p> <p>mınta da collar Kapalı edı pek kês aş-ıl-Ø-dı (<i>burada da yollar kapalıydı, çok geç açıldı</i>)</p> <p>ayağı kötirdim cığılaman cığ-ıl-Ø-aman turalmayman pek sora (<i>ayağımı kaldırdım mı yıkılıyorum, yıkılıyorum ve pek kalkamıyorum sonra</i>)</p> <p>awüşıra ediler er bir şilerin bek te anna-ş-ıl-ma-y (<i>değiştiriyorlardı her şeyi, pek de anlaşılmıyordu</i>)</p> <p>mewtanı kemikleri ayr-ıl-Ø-ğanda tüymasın diye Kaşıkborég pişiremıs (<i>ölünün kemikleri ayrıldığında hissetmesin diye kaşıkborék pişiriyoruz</i>)</p> <p>tıl iş coy-t-ıl-ma-s ne ğadar dünyağa dağılsa da (<i>dil asla kaybolmaz, dünyaya dağılsa bile</i>)</p> <p>ķöp musulman bar edı koştiler epsı kettiler bız-ıl-Ø-dı koyımıs (<i>Müslüman çok vardı, taşındılar, gittiler, köyümüz bozuldu</i>)</p> <p>yergé ağa hatığı ğala sade anawu Katın tuzlay bız-ıl-ma-y (<i>yere akıyor yoğurdu, yalnız bu kadın tuzluyor, bozulmuyor</i>)</p> <p>oż balasına cıllı cımsağ tóşek salır kerilip soz-ıl-Ø-ıp catsın dep (<i>kendi çocuğuna sıcak yumuşak yatak hazırlar, gerilip uzanıp yatsın diye</i>)</p> <p>din aru din şindi unutulmadı virā diğe sar-ıl-Ø-ğannar (<i>din iyi, din şimdi unutulmadı, vira dine sarılmışlar</i>)</p> <p>soğında Kalsa iş cığ-ıl-ma-sa o ala (<i>sonunda kalırsa, yıkılmazsa o kazanıyor</i>)</p>	
<p>allāğım bızge sen aslından ayr-ıl-ma-ğan Kayırlı ķöp bala ber (<i>Allahım, sen bize aslından ayrılmayan hayırlı çok çocuk ver</i>)</p>	-ıl
<p>İaKşa suwı otta Kaynay at araba cürgende ekındide kóy tır-ıl-Ø-e (<i>şehriye suyu ateşte kaynarken, at arabası yürürken köy diriliyor</i>)</p> <p>ayağı kötirdim cığ-ıl-Ø-aman cığılaman turalmayman (<i>ayağımı kaldırdım mı yıkılıyorum, yıkılıyorum ve kalkamıyorum</i>)</p> <p>Kaş tane tıl coy-t-ıl-Ø-ğan bo dünyada (<i>kaç tane dil kaybolmuş bu dünyada</i>)</p> <p>o yaKtan tart-ıl-Ø-ıp kēler mi yağa (<i>o taraftan uzanıp gelir bu tarafa</i>)</p> <p>ķozim aldında tıra sız-ıl-Ø-ıp etken iyğiliklerim (<i>gözümün önünde sızılıp duruyor yaptığım iyiliklerim</i>)</p>	-ıl
<p>ne ğadar aşalsa da Kolayca sin-ır-ıl-Ø-ır (<i>ne kadar yenilse de kolayca sindirilir</i>)</p>	-ıl
<p>ince bolısa teş-ıl-Ø-ır Kalın bolısa Kalır çī (<i>ince olursa yırtılır, kalın olursa kalır çığ</i>)</p> <p>aman bazıları diy tümtüs kire iy-ıl-mi-y (<i>ama bazıları diyor dümdüz eğilmeden giriliyor</i>)</p>	-ıl
<p>bolarman KatKan sıyek miyimizge işlegen kúntük buman kes-ıl-Ø-gen (<i>bunlarla kemik sertleşmiş, beynimize işlenmiş, bununla kordon kesilmiş</i>)</p> <p>yatışKanda aşawun tırnekle ğene āşa oğa naz et-ıl-Ø-irmı (<i>yediklerin yatıştığında yine ye, ona naz edilir mi?</i>)</p> <p>ķışke baılar Kona başına bırlıy bırlıy tız-ıl-Ø-e (<i>küçük çocuklar masa başına tek tek diziliyor</i>)</p> <p>selam bergende iy-ıl-Ø-ecesın teraKay (<i>selam verdiğinde biraz eğileceksin</i>)</p> <p>oż balasına cıllı cımsağ tóşek salır ker-ıl-Ø-ıp sozılıp catsın dep (<i>kendi çocuğuna sıcak</i>)</p>	-ıl

yumuşak yatak hazırlar, gerilip uzanıp yatsın diye) Kızlar salonun tórine tiz- İ - Ø -ediler (kızlar salonun ortasına diziliyorlardı)	
tes tüze- I - Ø -ir zavallı ber şibörek lohsağa (versen çiğbörek lohusaya hemen iyileşir zavallı) oçaKlardan dumandır kokke ğadar yükse- I - Ø -e (ocaklardan duman göğe kadar yükseliyor) o aştı kırtını bu Kapa- I - Ø -dı o aştı Kapandı (o kilidi açtı, bu kapandı, o açtı kapandı) cimitaman basasın Kamırın sate cimita anawu nè tmesin dağı- I -ma-sın dep (hamuru yumurtayla mayalyorsun, sadece yumurtayla, dağılmasın diye) bız oħuğan sөн Kardaşlar dağı- I - Ø -ğamis mañKaliye mında başħa yerlêrge (eğitim bittikten sonra kardeşler dağılmışız Mankaliye, burası, başka yerler)	-l
balalıKta arKadaşlar dağı- I - Ø -dılar dünyağa (çocuklukta dağıldılar arkadaşlar dünyaya) ólin tiri- I -t-mi-ysin ya öbir yahtan (öleni diriltmiyorsun ya diğer taraftan)	-l
ohşığaşı aşayber oğa eş toy- ul - Ø -ırmı (karnın ağırana kadar ye, ona hiç doyulur mu?) tuy- ul -ma-dan Kayıb boldı tuwğan koy (duyulmadan kaybolmuş doğduğum köy) din aru din şindi unut- ul -ma-dı virā diñge sarılğannar (din iyi, din şimdi unutulmadı, vira dine sarılmışlar)	-ul
Kan bolarman Koyurğan ép bolarman os- ül - Ø -gen (kan bunlarla koyulaşmış, hep bunlarla büyütölmüş) bir ekilep Kobdırıp Kaynat biras uyür- ül - Ø -sin (kontrol ederek kabartarak kaynat biraz dönsün)	-ül

-(i)Ş

Örnekler	ek
aman şeg- iş - Ø -keni zor işleri bola êken (ama zorluk çektiği ağır işleri oluyormuş)	-iş
o ğadar KalabalıK eş mümkün tuwul cet- iş - Ø -meğe unda (o kadar kalabalıkmiş, yetişmek mümkün değilmiş)	-iş
topla- s - Ø -ıp misafirlikke aladılar (toplaşip misafirliğe alıyorlardı) men cüremèn bir tā arala- s - Ø -ıp (ben yürüyorum bir daha aralarına karışıp)	-s
dobroca helgèn KalKKa sərbestlik bergenner stegeniñiz yerinizge ketip yerle- ş - Ø -ınıs (Dobruca 'ya gelen halka serbestlik vermişler, istediğiniz yerlere yerleşiniz diye) arapçasın oħıyman erkennen oħıyman torını almā kētemen şkolağa bir parşa dola- ş - Ø -aman (Arapçasını okuyorum sabahtan, okula torunumu almaya gidiyorum, biraz dolaşıyorum) ana baba topla- ş - Ø -Kan ballar cilaşalar (anne babalar toplanmış, çocuklar ağlıyorlar) awuştıra ediler er bir şilerin bek te anna- ş -ıl-ma-y (değiştiriyorlardı her şeyi, pek de anlaşılıyordu) manKalı bétten dola- ş - Ø -ıp baracañ (Mankaliye taraftan dolaşıp gideceksin) caşlar Kazahla- ş - Ø -tı müsölmanniñni da iprata camiğe kelmiyeler (gençler asimile olmuş, dinimizi yıpratıyorlar, camiye gelmiyorlar)	-ş
aħşam KarañGila- ş -ma-zdan bürün bir yerge cibermez (akşam karanlık düşene kadar bir yere göndermez)	-ş

2. Edilgen çatı ekleri

Edilgen çatı, “kişinin, yapılan işin etkisi altında kaldığını, belirten çatı” şeklinde tanıtılmaktadır (Vardar vd. 1980: 71). Edilgen çatı görevini üstlenen eklere bakıldığında Gülsevin (2007: 140) ve Ediskun (1999: 222) *-(I)l*, *-(I)n*; Ergin (2007: 203-205) ve Eker (2015: 287) *-n*, *-l*; Korkmaz (2009: 127-128) *-(I)l*/*-(U)l* *-n*; Öner (2013: 97) *-l* gibi şekiller ayrılmaktadır. Bizim çalışmamızda edilgen çatı eklerine *-(I)l* ve *(i)n* varyantlarına rastlanmaktadır.

-(I)l

Örnekler	ek
kesmece Kıyğaşa day bolmas aşıt- il -Ø-ğan undan (<i>kesmece veya kıyğaşa gibi mayalanmış hamurdan olmaz</i>) kósi cım-dır- il -Ø-ğanda bir Kırimlí kışige ber şiberek tohtatılmadan ketsin tēzz barsın dep cennetke (<i>ölmekte olan Kırimliya çiğbörek ver, durdurulmadan gitsin çabuk ulaşsın cennete</i>) Kaysı Kuwetli kése cığ- il -Ø-a Kaysı Kuwetli kelmése cılmay (<i>hangisi kuvvetli gelse yıkılır, hangisi kuvvetli gelmese yıkılmaz</i>) ne ğadār etrafımda insannar men tuymadım ayır- il -Ø-ğan (<i>ne kadar etrafımda insan var ben ayrıldığını duymadım</i>) mādeniy şekilde çağ- il -Ø-sa da KōKısı genē bar edī (<i>düzgün şekilde yakılsa da kokusu yine vardı</i>) kōbēte ana tāt- il -Ø-lı ettēn Kaydiy et bosa da pırıj taşlaysın (<i>kobete çekilmiş etten olur, et nasıl olsa olur, pirinç de ekliyorsun</i>) muzew sat- il -ma-yağ dedi anawūlar alacağ bolıp otel yasacağlar (<i>müze satılmayacak dedi, onlar alıp otel kuracaklardı</i>) cay- il -Ø-ğan Kamırdan salasın o tūğerek tawağa (<i>açılmış hamuru yuvarlak tavaya koymalısın</i>) türk koyın civarında Kur- il -Ø-ğan koyumuzıñ suwı çoK derinde edi (<i>Türk köyün etrafında kurulmuş köyümüzün suyu çok derindeydi</i>) orta oğul onda aş- il -Ø-dı sıptı (<i>ilk orta okul orda açıldı</i>)	-il
şilter ulKum salma day şığar- il -ma-s şolpıman Kaşık ya da maşaman almalısın Kazandan (<i>şilter, ulkum ve salma gibi kepçeyle çıkarılmaz, kaşık veya maşayla almalısın kazandan</i>) kósi cımdırılğanda bir Kırimlí kışige tohta-t- il -ma-dan ketsin tēzz barsın dep cennetke (<i>ölmekte olan Kırimliya çiğbörek ver, durdurulmadan gitsin çabuk ulaşsın cennete</i>) romanya komunist devrimí şög- il -Ø-gen sōra doğsan bir senesinde ğazetede bir ilan okıdım (<i>Romanya komünist devrimi basıldıktan sonra doksan birinci senesi gazetede bir ilan okudum</i>)	-il
oğra-t- il -ma-s sıratğa cıberilmez tamūğa keter doğrı ũşmaKKa (<i>uğratılmaz Sırata, gönderilmez Tamuya, gider doğru cennete</i>) erkez cuwura işine Kazan şölmek şağGırda-t- il -Ø-a (<i>herkes işine koşuyor, çanak çömlek takırdatılıyor</i>)	-il

ğazetağa bergenner sat- il-Ø-ıK dep (gazeteye ilan vermişler satılık diye)	
oğratılmas sıratğa ciber- il-me-z tamüğa keter doğru ũşmaKKa (uğratılmaz Sırata, gönderilmez Tamuya, gider doğru cennete)	-il
babamı mapiske alğanda qoterğende bir aħşamda omırşada dört beş oca qoter- il-Ø-dı (babamı hapse götürdüklerinde bir akşam içinde dört beş hoca götürüldü)	
irit- il-Ø-gen bellı bızın sarımay dāy tül (eritilmiş belli, bizim tereyağı gibi değil)	
onday altın ne çok ver- il-Ø-gen (böyle altın ne kadar çok verilmiş)	
bir erkek qoleksesi kiy- il-Ø-ğen qolēkse (bir erkek gömleğiyse giyilmiş gömleксе)	-il
ana tırnām kes- il-Ø-eceg edi kēsalmaylar özım kēsēmen (tırnağım kesilecekti kesemiyorlar, kendim kesiyorum)	-il
turkler surūmen qoş-tır- il-Ø-gen yalı boyına (Türkler sürülerle göç ettirilmiş deniz kıyısına)	
yañı qolēkse aman ũu kiy- il-Ø-ecek kıymeg işün (yeni gömleксе hemen ũu giyilecek giymek için)	
Katlama ũilter dayın aşıtlmağan undan yasa- ı-Ø-ır ep ũiberek (katlama ũilter gibi mayalanmamış hamurdan yapılır çiqbōrek)	-ı
ne ğadar aşı- ı-Ø-sa da Kōlayca sinirilir (ne kadar yenirse de kolayca sindirilir)	
sorpa nasıl yasa- ı-Ø-ır etni Kāynatasın etni (çorba nasıl yasalır, eti kaynatıyorsun eti)	
camiler Kapa- ı-ma-y namas hūlına (camiler kapanmıyor, namaz kılınıyor)	
bu toKı- ı-Ø-ğan ũi bē kētēndenmı (bu dokunmuş şey ketenden mi?)	
bōlsın ekı KapımlıK yasa- ı-Ø-malı kıũşkene (olsun iki lokmalık, yapılmalı küçücük)	-ı
tarih bōldın tatar qoyı unut- ul-ma-yaç hātıra (tarih oldun tatar köyü, unutulmayacak hatıra)	-ul
bo bir ur- ül-Ø-işhanda anawo balanı yesir alalar (bunlar savaştıklarında ũu çocuğu esir alıyorlar)	-ül

-(I)n

Örnekler	ek
etin bolmasın az mayli boş bùyürden solu eş al- ın-ma-ğan (etin az yağlı boş böğürden suyu alınmış olmasın)	-ın
çal- ın-Ø-ır Kōş keldiniz hannın sopra avası (çalınır hoş geldiniz hanın sofraya havası)	
başta kelın üyine tüşūreler ana sıpra sal- ın-a (başta gelin eve getirilir, sofraya kurulur)	-ın
maşınalarğa gene birer tesmal birer batik bayla- n-Ø-a (arabalara yine birer mendil birer batik bağlanır)	-n
şölde Kurğan sōra bayla- n-Ø-a (çölde kurduktan sonra bağlanır)	
sora hātarağası cezala- n-dır-Ø-a meni (sonra yönetici cezalandırıyor beni)	
bir camide birsin ayaçapları hırsla- n-Ø-dı (bir camide birinin ayakkabısı çalındı)	

3. Ettirgen çatı ekleri

Ettirgen çatı “kişinin, eylemin belirttiği işi yaptırdığını gösteren” yani işi başkasına yaptırdığını belirten bir çatıdır. Ekin şekillerine bakılırsa, Gülsevin (2007: 139) -zUr, -It, -Ar, -Ur, -t, -dUr;

Ergin -r (2007: 209), -t, -Dİr, -dAr, -Ar (2007: 211-213), -GUr ve -z (2007: 214); Korkmaz -Ar, -dAr, -Dİr/-DUr, -t-Ur (2009: 126), -(I)r/-(U)r (2009: 131), -t//-(I)t/-(U)t, -(I)z/-(U)z (2009: 134-136); Eker -(I)r, -(A)r, -dAr, -Dİr, -t, -z (2015: 285); Öner -Dİr, -t, -Gİz (2013: 99-102); Ediskun - (I)t, -dİr, -Ir, -DUr/-Dİr (1999: 221-222) üst şekilleri bildirilmektedir. Köstence Kırım Tatar ağzında ettirgen çatı ekleri -D, -(D)Ir, -(I)r, -Kız, -iz şekilleriyle rastlanmaktadır.

-D

Örnekler	ek
kesip máyda gène hızar-d-Ø-ıb alıb üsne şeker sebesin (<i>kesip, yağda yine kızartıp üstüne şeker gezdiriyorsun</i>)	-d
soprasını şıbir-t-ma-y ekişik túr bñr Katla cıllı cıllı aşayber (<i>suyunu akıtmadan katla sıcacık yeyiver</i>) oğra-t-ıl-ma-s sıratħa cıberılmez tamüğa keter doğru üşmaKKa (<i>uğratılmaz Sırata, gönderilmez Tamuya, gider doğru cennete</i>) bıras Kuyruħ suvur-t-Ø-ur teğaran şıberrek ber (<i>biraz kuyruk somurtur, birazcık çiğbörek ver</i>) kósi cimdirilğanda bñr Kırımlı kışige toħta-t-ıl-ma-dan ketsin tēzz barsın dep cennetke (<i>ölmekte olan Kırımlıya çiğbörek ver, durdurulmadan gitsin çabuk ulaşsın cennete</i>) KoKla-t-Ø-ırsın çekmesin dep sıkıntı Kırımlılar uçmaħta (<i>koklatırsın çiğbörek, Kırımlılar cennette sıkıntı çekmesin diye</i>) erkez cuwura işine Kazan şölmek şaᅇGırda-t-ıl-Ø-a (<i>herkes işine koşuyor, çanak çömlek takırdatılıyor</i>) ablám ketken dağı-t-Ø-mağa olKıumlarnı (<i>ablám börekleri dağıtmaya gitmiş</i>) balalıħta eskı kúnler duygularını sızla-t-Ø-a (<i>çocukluğun eski günleri duyguları sızlatıyor</i>) barlığımını yaşa-t-tır-Ø-ğan kóyın KalKın ocasın (<i>varlığımı yaşattırmış köyün halkı hocası</i>) ħarşıña capışħan üş Karılğaş üş-ür-t-Ø-mağa tırurlar tes kózün aş (<i>karşına yapışmış üç kırlangıç, üçürtmeye uğraşıyorlar çabuk gözlerini aç</i>) ağna-t-Ø-aydı o kəpşə ħonışatanedı kım ħulağ asa eğa (<i>anlatıyordu, o çok konuşuyordu kim onu dinliyor</i>) otırğan yerleringe benze-t-Ø-ken (<i>yaşadığı yerlere benzetmiş</i>) Kaş tane tıl coy-t-ıl-Ø-ğan bo dünyada (<i>kaç tane dil kaybolmuş bu dünyada</i>) cantığ ana ép bñr paşa dojdemen aşı-t-Ø-asın (<i>cantik hamurunu biraz mayayla mayalıyorsun</i>) sütñü Kayna-t-Ø-asın pişiresin Kaynağan sora pırijın taşlâysın (<i>sütü kaynatıyorsun, pişiriyorsun, kaynadıktan sonra pirinci atıyorsun</i>) Kawun pıtken sora bñr ay yüzüm aşadım ana şo ekı o cemışler semir-t-Ø-tı (<i>kavun bittikten sonra bir ay üzüm yedim, işte şu iki meyve kilo aldırdı</i>) bızım dedelerimiz masal gibi anla-t-Ø-a ediler (<i>bizim dedelerimiz masal gibi anlatıyorlardı</i>) ruslarını Kızları beg yamandır seni alda-t-Ø-ıp bñr Kız seni ülenır başıña bñr belá alıp kelme (<i>rus kızları çok kötüdür, bir kız seni aldatıp evlenir, başına bela getirme</i>) ħalaħay yasap tığır-t-Ø-a ediler ya bayırdan (<i>kalakay tatar çöreğini yuvarlıyorlardı tepeden</i>)	-t

<p>ólın tíri-í-t-mi-ysin ya öbir yahtan (öleni diriltmiyorsun ya diğer taraftan) hoynı mayın ırı-t-Ø-kende şujuğu hala (koyun yağını erittiğinde geri çöp kalıyor) Koy sütünden pener yasaylar hatığ uy-t-Ø-alar (koyun sütünden peynir yapıyorlar, yoğurt mayalıyorlar) patılcannarı Kızar-t-Ø-ama tılım etip hızar-t-Ø-ama (patlıcanları kızartıyorum, dilimleyip kızartıyorum) Kamşılarnı able anaday bayla-t-Ø-tılar (kamçılarnı böyle şöyle bağlattılar) türmennı satıb aldı tekmilledı yerine Koydı sora işle-t-Ø-mêge başlağan (değirmeni satın aldı, bitirdi, yerine yerleştirdi sonra da işletmeye başlamış) Kartob egemis domatis otır-t-Ø-amıs (patates ekiyoruz, domates oturtuyoruz) musur hayna-t-Ø-a alıne göre (mısırnı kaynatıyor haline göre)</p>	
<p>bıs kêtken sora başhalarnı da bilsin artımızdan yâ tabı ya yür-ët-Ø-mek kerek (biz gittikten sonra başhalarnı da bilsin, peşimizden gitsin, ama tabı yürütmek lazım)</p>	-ët

-(D)Ir

Örnekler	ek
<p>yabancı topraKKa Kal-dir-ma-ııs menı toprağım Kırımdadır (yabancı topraklara bırakmayın beni, benim toprağım Kırımdadır)</p>	-dir
<p>kósi cım-dir-ıl-Ø-ğanda bır Kırmılı kışige tohtatılmadan ketsin tēzz barsın dep cennetke (ölmekte olan Kırmılıya çiğbörek ver, durdurulmadan gitsin çabuk ulaşsın cennete) ogi anası ózın hızın kiyindirip Kuşa-n-dir-Ø-ıp gezmege akête (üvey annesi kendi kızını giyindirip süslendirip gezdiriyor) Kızlar Kızın ayla-n-dir-Ø-ıp odır kıdır şaladılar (kızlar kızını döndürüp çalıyorlardı) sora hartagaşı cezala-n-dir-Ø-a menı (sonra yönetici cezalandırıyor beni) Kamırın bır ekilep Kob-dir-Ø-ıp Kaynat (hamurunu kontrol ederek kabartıp kaynat)</p>	-dir
<p>ogi anası ózın hızın kiy-in-dir-Ø-ıp Kuşandırıp gezmege akête (üvey annesi kendi kızını giyindirip süslendirip gezdiriyor) om bır yaşında nenesıs KađanGa ana Karpām onı gez-dir-Ø-éken (on bir yaşında annesiz kalmış, dedem de onu gezdiriyormuş) órme ór-dir-Ø-écék tuwđanın tatasına (örme ördürecek akrabasının ablasına) dört yaşınaşılh mēnmēn cattı o em-iz-dir-Ø-edi (dört yaşa kadar benimle yattı, o emziriyordu)</p>	-dir
<p>ne đadar aşalsa da Kolayca sin-ir-ıl-Ø-ır (ne kadar yense de kolayca sindirilir)</p>	-ir
<p>un su tusnı Karış-tır-Ø ölçülü bas Kamurnı (un, su ve tuzu karıştır, ölçülü yap hamuru) maynı sıh sık değiştir son pişkenge Karama başKasına avuş-tır-Ø (yağı sık sık değiştir, son pişene bakma başkasına değiştir) bılayt-tır-Ø cayamıs hamırına may Kuyamıs oKalaymız (şöyle açıyoruz, hamuruna yağ döküyoruz, sürüyoruz) emgen sútüm elal etmem ketme balam diy onda barsan senı ot-tır-Ø-ırlar (emdiğin sütümü helal etmem gitme yavrum diyor, oraya gitsen seni öldürürler)</p>	-tır

<p>anu Kızın ayt-tır-Ø-ar edı caş barıp (<i>delikanlı gidip şu kızı söylettirirdi</i>) tatarca nawular ana-ş-tır-ma-y (<i>Tatarca şunlar anlatamıyor</i>) sora keledi bir apahay bir şın ayta edi bas-tır-Ø-a edi caşlarını şınman (<i>sonra geldi bir kadın, bir beyit söyledi, bastırıldı delikanlıları beyitle</i>)</p>	
<p>barlıgımın yaşa-t-tır-Ø-ğan kóyın KálKın ocasın (<i>varlığımı yaşattırılmış köyün halkı hocası</i>) awuş-tır-Ø-a ediler er bir şilerin bek te annaşılmay (<i>değiştiriyorlardı her şeyi, pek de anlaşılmıyordu</i>) piper nanemen emen şe temis Karış-tır-Ø-ip etemis (<i>biberle naneyi hemen karıştırıyoruz</i>) turkler surúmen hoş-tır-ıl-Ø-gen yalı boyına (<i>Türkler sürülerle göç ettirilmiş deniz kıyısına</i>) bir rus Kızı ketirip tanı-ş-tır-Ø-alar beğa (<i>bir rus kızını getirip tanıştıyorlar onunla</i>) kelip testimal beirler ayt-tır-Ø-ip kelgende sora sós kese ediler nişanğa (<i>istemeye geldiklerinde bir mendil verirlerdi, sonra nişana söz verilir</i>) Kolinan tütüp camiğe bayramnan bayram alış-tır-Ø-alar tabi (<i>bayramdan bayrama kolundan tutup camiye alıştırıyorlar tabi</i>)</p>	-tír
<p>balanı da moskovā ala ketib onda ós-tır-Ø-eler çorabatırın ulın (<i>çocuğu da Moskova'ya götürüp orda büyütüyorlar, Çorabatır'ın oğlunu</i>) bo tırmeğe paranı Kaydan piç-tır-Ø-eceksin e ğadar paranı (<i>bu değirmene parayı nerden alacaksın, bu kadar parayı?</i>)</p>	-tír
<p>maynı sıh sık deñiş-tır-Ø son pişkenge Karama başKasına avuştır (<i>yağı sık sık değiştir, son pişene bakma başkasına değiştir</i>) cawlarğa kún kórsetme Kardaşnı tēz kór-üş-tır-Ø (<i>kötülere gün gösterme, kardeşleri çabuk görüştür</i>) cenazesin yerine cerle-ş-tır-Ø-gende onda kelgende KutuKta keldi e kemikleri (<i>cenazesi yerine yerleştirildiğinde oraya kutuyla geldi kemikleri</i>) kelindin aldına bir şek-tır-Ø-diler Kamşılarnı (<i>gelinin yanına çektiler kamçıları</i>)</p>	-tír
<p>yarım ay day et-tır-Ø-ip cap yarısın üstüne (<i>yarım ay şeklinde yapıp çevir yarısını üstüne</i>) kuntabaK onı eger ediler onnarman aywan ós-tır-Ø-er edik (<i>ayçiçeği ekerlerdi, onunla hayvanları besledik</i>) türk osmanlı devleti erle-ş-tır-Ø-gen olarnı (<i>Türk Osmanlı devleti yerleştirmiş onları</i>) ulı bar ikē çora bir de bir Kızı var ikē olarğa şek-tır-Ø-e ikenler ruslar (<i>oğlu varmış Çora, bir de bir kızı varmış, onlara işkence ediyorlarmış ruslar</i>) ruslar kelip koyın çağa ikeler iylerin çağa ikeler ot-tır-Ø-e ikeler (<i>ruslar gelip köylerini yakıyor, evlerini yakıyor öldürüyorlarmış</i>) şipşilik yasāğannar aywan ós-tır-Ø-mekni süygenner (<i>çiftçilik yapanlar hayvan büyütmeyi sevmişler</i>)</p>	-tír
<p>mınaday et-tır-Ø-ip kōşeler yasaymıs (<i>böyle ettirip köşeler yapıyoruz</i>)</p>	-tír
<p>halkımızğa birlik ber asretlerge acıda sağınğannı Kawış-tur-Ø (<i>halkımıza birlik ver, hasret ile acı çekenleri ve özleyenleri kavuştur</i>)</p>	-tur
<p>cawunı bek tes ót-tür-Ø-sün (<i>kötüyü çabuk öldürsün</i>)</p>	-tür

-(I)r

Örnekler	ek
bir gün birewnı boş Kayt- ar -ma-dı o (bir gün kimseyi boş döndürmedi o) er şiberek alğanda Kōp- ar -Ø sakla kenarın (her çigborek aldığında koparıp sakla kenarını) ama onı öklawdan şı etip şığ- ar -Ø-ıp kesesin (ama onu oklavadan çıkarıp kesiyorsun) hawesin sıg- ar -Ø-asın salasın bonbon (kahvesini çıkarıyorsun, şeker koyuyorsun)	-ar
aşılarda øğ dayısı bar edı bir toy Kaş- ır -ma-dı (Aşılar'da onun dayısı vardı, bir düğün kaçırmazdı)	-ır
saysan pıt- ır -Ø-almassın atlarını yıllarca (saysan bitiremezsin adlarını yıllarca)	-ır
Kastalandım oman bek pıt- ır -Ø-dım (hastalandım, bununla çok bitirdim)	-ır
Kāynatamni ketirdim ajılardan mında tuzlağa kōş- ır -Ø-dım (Kaynatamı getirdim Ajılar'dan buraya Tuzla'ya taşıdım) sütünü Kaynatasın piş- ır -Ø-esin Kaynağan sora pırijin taşlâysın (sütü kaynatıyorsun, pişiriyorsun, kaynadıktan sonra pirinci atıyorsun) şay ttırıp mınawü iyge tiş- ır -Ø-diler söra meni (şöyle yapıp sonra bu eve getirdiler beni) bir eki adam bir tırmen kōş- ır -t-Ø-ecek bolğannar Kanara dēn bir koyde (birkaç adam değirmeni Kanara'dan bir köye taşımak istemişler)	-ır
Kızlığım koyde geş- ır -Ø-dım pek yaman aru şalıştım (gençliğimi köyde geçidim, çok iyi çalıştım) yā başha yerde kōş- ır -Ø-e ediler (ya da başka yerde taşıyorlardı) bir aru şiberék piş- ır -Ø-dım aşanız (iyi bir çigborek pişirdim, yeyin)	-ır
soğım hoy ønı sora soyasın ekinci günü piş- r -Ø-esın (kesilecek koyunu sonra kesiyorsun, ertesi gün pişiriyorsun) şipşilig işlernı beceramay pıt- r -Ø-amay (çiftçilik işlerini beceremiyor, bitiremiyor)	-r
harşına capışhan üş Karılğaş üş- ür -t-Ø-mağa tırurlar tes kózün aş (karşına yapışmış üç kırlangıç, üçürtmeye uğraşıyorlar çabuk gözlerini aç)	-ür
başta kelın üyüne tüş- ür -Ø-eler ana sıpra salına (başta gelin eve getirilir, sofra kurulur) meni maşınadan tatıp bala tüş- ür -Ø-di (beni arabadan bir çocuk çekip düşürdü)	-ür

-Kız

Örnekler	ek
zemzem suvuman birge şiberek soprasından tam-ğız-Ø-ırsın awzına (Zemzem suyu ile çigborek sofrasında damlatırsın ağzıma)	-ğız
arhamı cu kelın dedı cuwdum arhasın cat- Kız -Ø-dım aħşam (yıka beni gelin dedi, akşam yıkadım yatırdım)	-Kız

-iz

Örnekler	ek
dört yaşınaşih mēnmēn cattı o em- iz -dır-Ø-edi (dört yaşa kadar benimle yattı, o emziriyordu)	-iz

4. İşteş çatı ekleri

İşteş çatı, bir işin birden fazla kişi tarafından birbiriyle karşılıklı veya birlikte yapıldığını ifade eden çatıdır. Ekleri inceleyen Korkmaz (2009: 131-132) ve Ediskun (1999: 223) *-(I)ş*, *-(U)ş*; Gülsevin *-(I)ş* (2007: 141); Ergin (2007: 207-208), Eker (2015: 287) ve Öner (2013: 98) *-ş* gibi şekilleri ayrılmaktadırlar. Köstence Kırım Tatar ağzında tespit ettiğimiz *-(I)ş*, *-(I)n*, *-(I)l* şekilleri bulunmaktadır.

4.1. Birbiriyle karşılıklı hareket etme

-(I)ş

Örnekler	ek
dos bolıp arKadaş bolıp cematke Kar- ış -Ø-alar (<i>dost olup, arkadaş olup cemaatle karışıyorlar</i>) bo bir ur-ül- ış -Ø-ğanda anawo balanı yesir alalar (<i>bunlar savaştıklarında şu çocuğu esir alıyorlar</i>)	-ış
ayvanların sesi Kar- ış -Ø-a bızaw Kozı su beklıy (<i>hayvanların sesi karışıyor, buzağı, kuzu su bekliyor</i>)	-ış
nawu ekı bala süy- ış -Ø-kennér (<i>şu iki genç birbirlerini sevmişler</i>) Kabıl ettiler süñ- ış -Ø-tiler cılaştılar (<i>kabul ettiler, seviştiler, ağlaştılar</i>)	-ış
paranı bol- ış -Ø-eler epışın arasında (<i>aralarında paraların tamamını bölüşüyorlar</i>)	-ış
azərbaycanda türükçe anla- ş -Ø-tıK (<i>Azerbaycan'da Türkçe alıştık</i>) onnar bızın Kalkman Karışmaylar yavaş yavaş alışalar birlé- ş -Ø-eler (<i>onlar bizim halkla karışmıyorlar, yavaş yavaş alışıyorlar, birleşiyorlar</i>) ketersin büyüklerin Kolların almağa bayramla- ş -Ø-mağa (<i>büyüklerin kollarını öpmeye bayramlaşmaya gidersen</i>) biz bala edig kop şı birmiymis ama erkes Küşakla- ş -Ø-ıp Küşakla- ş -Ø-ıp çığa (<i>biz çocuktuk, fazla bir şey bilmiyoruz, ama herkes sarılıp sarılıp çıkıyor</i>) pütün derelerden birle- ş -Ø-ıp manKaliye limanınaşık tolıp kete (<i>su bütün derelerden toplanıp Mankaliye limanına kadar doluyordu</i>) bir rus Kızı ketirip tanı- ş -tir-Ø-alar beğa (<i>bir rus kızı getirip tanıştıyorlar bununla</i>)	-ş
birbirşine ø ne teler tutuşalar ur- uş -Ø-alar küreş küreşeler (<i>birbiriyle tutuşuyor savaşıyorlar, güreş güreşiyorlar</i>)	-uş
birbirşine ø ne teler tut- üş -Ø-alar uruşalar küreş küreşeler (<i>birbiriyle tutuşuyor savaşıyorlar, güreş güreşiyorlar</i>)	-üş
ne zaman kór- üş -Ø-eler o zaman tatarca Konışmaları münkün (<i>o zaman görüşüyorlar, o zaman Tatarca konuşabiliyorlar</i>)	-üş
cawlarğa kún kórsetme Kardaşnı tez kór- üş -tir-Ø (<i>kötülere gün gösterme, kardeşleri çabuk görüştür</i>)	-üş

4.2. Aynı yönde birlikte hareket etme

-(I)n

Örnekler	ek
şorba yasaymıs onı artından tatlı şiler sal- ın -Ø-ır (çorba yapıyoruz, onun arkasından tatlıları çıkarıyoruz)	-ın
ştan bek sal- ın -ma-y tohışha ke qorıne ayıp demek (iç çamaşır çeyze koyulmaz, görünse ayıptır)	
söra birşine naday ét sal- ın -Ø-a sate (sonra birisine şöyle et koyulur)	-ın
camiler Kapalmay namas hul- ın -Ø-a (camiler kapanmıyor, namaz kılınıyor)	
eb şölde Kırıla edi şölgē sal- ın -Ø-a edi (hep çölde kuruluyordu, çölde salınıyordu)	
sıpra salına Kudağıy diler bizde kündüs kel- ın -mi-y (sofra kurulur, dünürler gündüz gelemeyler diyorlar bizde)	-ın
bolar yepsileri topla- n -Ø-alar keleler siberyadan (bunlar hepsi toplanıyor, Siberya'dan geliyorlar)	-n
müşür orala edı söra bayla- n -Ø-a edı (mısır biçiliyordu, sonra bağlanıyordu)	
cuma namazında sora sora üyle namazı hul- un -Ø-a (cuma namazından sonra öğle namazı kılınıyor)	-un

-(I)l

Örnekler	ek
müşür or- al -Ø-a edı söra baylana edı (mısır biçiliyordu, sonra bağlanıyordu)	-al
deşes Kıyılarında türşege yaKın bir tıl Konış- ıl -Ø-ğan (deniz kıyılarında Türkçe'ye yakın bir dil konuşuluyordu)	-ıl
sū kelebemen atlarman eşeklermen çih-ar- ıl -Ø-a edı (su, su çıkarma aletiyle, atlarla, eşeklerle çıkarılıyordu)	
şındı kêt kête adetler biraş- ıl -Ø-a (şimdi gitgide adetler bırakılıyor)	
türklerde altın taş- ıl -Ø-a aydı onı hâynaña hâynaña tağa kelinge bilezik ne taş- ıl -Ø-a (Türklerde altın takılıyor, haydi onu kaynana ile kaynata takıyor, geline bilezik takılıyor)	
toy bola ketemis peşembiden Kazan as- ıl -Ø-a (düğün oluyor gidiyoruz, perşembeden yemek pişiriliyor)	
yüzyıllarca ewel biziñ tatarlarda sade altın Kulla- n-ıl -Ø-ğan para olarak (yüzyıllar evvel bizim tatarlarda para olarak sadece altın kullanılmış)	
baKlawa cımırtaman KatıKman bas- ıl -Ø-a mayman (baklava hamuru yumurta, yoğurt ve yağla yapılıyor)	-ıl
şöllerde gene orta aşyadağı tıller Konış- ıl -Ø-ğan (çöllerde yine Orta Asyadaki diller konuşulmuş)	
eskiden biziñ vaKtımızda nıkalar Kıy- ıl -Ø-ır edı (eskiden bizim vaktimizde nikahlar kıyılırdı)	
işku as hullan- ıl -Ø-a endi (içki az kullanılıyor şimdi)	

şölde Kur- ıl -Ø-a edi şölgē salına edi (<i>çölde kuruluyordu, çölde salınıyordu</i>)	
şımdı bütün mektêplerde türk tılı din dersleri ver- ıl -Ø-e (<i>şimdi bütün okullarda Türk dili din dersleri veriliyor</i>)	- ıl
stambılını kózım cımıK sağa aytarma Kayerı Kayerı Katıp ket- ıl -Ø-genin (<i>İstanbul'u sana gözüm kapalı anlatırım neresi neresi olduğu, nasıl gidildiği</i>) bayram hayırlap cemiş ber- ıl -Ø-e ballarğa (<i>bayramı kutlap çocuklara yemiş veriliyor</i>)	- ıl
sarımsaklı KatıK ta yasa- ı -a (<i>sarımsaklı yoğurt da yapıyor</i>) ul bolsa Kız İstep ketesin boħşa yasa- ı -Ø-a işine kıyewge bahşış salasın (<i>oğlan olsa kız istemeye gidiyorsun, hediyeler hazırlıyorsun, damada hediye koyuyorsun</i>) özleri kêtmezdiiler şünki ocalar ode- ı -me-di (<i>kendileri gidemezdiiler, ocalar ödenmedi çünkü</i>)	- ı
toKızğa doKıs tane parça Kuy- ı -Ø-a (<i>dokuzlu hediye için dokuz parça hazırlanıyor</i>)	- ı
yazıñ ğunı kolhoz Kür- ul -ma-z eweli (<i>yaz günlerinde kolhoz kurulmazdı evelde</i>)	- ul
mektêplerde tatar tılı oK- ul -ma-ycaK (<i>okullarda Kırım Tatar dili okutulmayacak</i>) dört bir yaKKa ketti kşiler unut- ul -Ø-dı artıK soy (<i>dört bir yana gitti kişiler, unutuldu artık soy</i>)	- ul
arabağa salıp azbarğa ketiredik azbara kélgen söra üy- ül -Ø-e (<i>arabaya yüklep ev bahçesine getiriyorduk, sonra da ayıklanıyordu</i>)	- ül

-ş

Örnekler	ek
ana baba toplaşKan ballar cila- ş -Ø-alar (<i>anne babalar toplanmış, çocuklar ağlıyorlar</i>) şay tırıp Kıyhılla- ş -Ø-ıp baKır- ş -Ø-ıp gene kelinni ketreler (<i>şöyle bağırışarak, gürültü çıkararak gelini getiriyorlar</i>)	- ş

Sonuç

Çalışmamızda yer alan örnekleri inceledikten sonra çatı eklerinin fiilin anlamına müdahale etmeden sadece hareketi gerçekleştireni etkilediğini, yapım eklerinden tamamen farklı ayrı bir ek çeşidi olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

Araştırma konusu olarak ele aldığımız çatı eklerinin Romanya'nın Köstence bölgesinde çok sık kullanıldığını ifade edebiliriz. Çatı eklerinin konuşma sırasında meydana gelen ses hadiselerine dayalı birçok alt morfemlerinin oluştuğunu da ayrıca belirtmek isteriz. Köstence ağzında yer alan çatı ekleri ile ilgili tespit ettiğimiz bilgileri kısaca sıralayabiliriz.

İncelediğimiz *üst fonksiyon Çatı ekleri* dönüşlü, edilgen, ettirgen ve işteş (birbiriyle karşılıklı hareket etme, aynı yönde birlikte hareket etme) olarak dört *alt fonksiyonu* ile karşımıza çıkmaktadır:

a. Dönüşlü çatı *-(I)n*, *-(I)l*, *-(i)ş* ekleriyle,

b. Edilgen çatı *-(I)l*, *-(I)n* ekleriyle,

c. Ettirgen çatı *-D, -(D)Ir, -(I)r, -Kız, -iz* ekleriyle,

d. İşteş çatı kendi içerisinde iki alt fonksiyona ayrılarak, birbiriyle karşılıklı hareket etme *-(I)Ş* ekiyle, aynı yönde birlikte hareket etme *-(I)n, -(I)l, -ş* ekleriyle kurulmaktadır.

Köstence ağzı tanıklığıyla ele aldığımız *çatı ekleri* varsayılan şekillere göre değil üstlendikleri işlevlere göre değerlendirilerek alt fonksiyonlara ayrılmış ve sınıflandırılmıştır.

Çatı ekleri üst işleve sahip olan ayrı bir ek çeşidi olduğunu belirtmek isteriz. Çatı eklerinin ek sınıflandırmasında yapım eklerinden tamamen farklı ayrı bir ek çeşidi olarak tanıtılması ve buna göre fonksiyonlarının belirlenerek ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz.

İşaretler:

() : Bir sesin ya da şeklin varlığının şartlara bağlı, ihtiyari olduğunu gösterir.

+ : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.

± : Telaffuz edilmeyen ve isimden fiile kategori değişikliğini gösteren bir şeklin varlığını temsil eder.

Ø : Bir gramer unsurunun, telaffuz edilmeyen ancak fonksiyonu korunan şeklini temsil eder.

- : Ünlüler üzerinde uzunluğu gösterir.

˘ : Ünlüler üzerinde kısalığı gösterir.

° : Düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklığı, ünsüzler üzerinde fırıltılığı gösterir.

˙ : Geniş ünlüler üzerinde yarı darlığı gösterir.

˚ : kalın ünlüler üzerinde yarı inceliği, ünsüzler üzerinde palatallığı gösterir.

ə : Arka damakta boğumlanan *e* sesini gösterir.

Ƙ / Ɠ : Arka damak aşırı patlayıcı bir ünsüzü gösterir.

ƙ / Ɠ̇ : Arka damak ünsüzleri gösterir.

ħ : Arka damak hırıltılı ünsüzü gösterir.

ŋ : Diş geniz damak ünsüzünü gösterir.

w : Dudak damak ünsüzünü gösterir.

Kaynaklar

Ayaz, Eyup Sertaç (2021). “Türkiye Türkçesinde Çatı Kavramı”. *Turkologia*, S. 4/108, s. 25-40.

Aydın, Ayşe, ve Reşide Adzhumerova (2014). “Kırımın Halk Yırlarında Belli Başlı Ses Özellikleri”. *Türük Dergisi*, S. 2/4, s. 197-218.

Aydın, Ayşe (2018). “Kırım-Tatar Manilerinde Zarf Fiil Ekleri ve Fonksiyonları”. *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*. 11 Cilt, S. 29, s. 48-72.

Bice, Hayati (1991). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Ediskun, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi*. 6. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, Süer (2006). “Ekstra Küçük Bir Dil Olarak Romanya ‘Tatar Türkçesi’”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 23 Cilt, S. 2, s. 85-100.

- Eker, Süer (2015). *Çağdaş Türk Dili*. 9. bs., Ankara: Grafiker Yay.
- Ergin, Muharrem (2007). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Dağıtım.
- Gülsevin, Gürer (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Hatiboğlu, Vecihe (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: TDK Yay.
- Koca Sarı, Selcen (2016). "Tehlikedeki Türk Dilleri: Genel Bir Bakış", *Tehlikedeki Türk Dilleri I. Kuramsal ve Genel Yaklaşımlar*. Haz. Süer Eker, Ülkü Çelik Şavk. 1 Cilt, s. 227-291. Ankara- Astana.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 3. bs., Ankara: TDK Yay.
- Kowalski, Tadeusz (1938). "Compt-rendu de L'exursion Dialectologique en Dobroudja". Bulletin International de L'Academie Polonaise Des Sciences et Des Lettres. S. 1-3, s. 7-12. Cracovia.
- Maşkaraoğlu, Seher (2018). *Kırım-Tatar Söz Varlığı*.Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Öner, Mustafa (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. 2. bs., Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Poyraz, Esra (2021). *Tarihi Kıpçak Türkçesinde Yapım Ekleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Takoğlu, Tuğçe (2017). "Har-Name Sıfat Fiil Kategorisi". *Teke*, S. 6/2, s. 644-656.
- Tek, Emel (2018). "Kendi Gök Kubbemiz'de Isim Tamlaması Kuran Ekler Kategorisi". *Turuk Dergisi*, S. 6/12 s. 395-408.
- Topaloğlu, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.
- Topçu, Çiğdem (2015). "Yap-(Im) Ve Yap-(Im) İle İlişkilendirilen İfadelerin Dil Bilgisindeki Yeri". *10. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*: Ankara.
- Tuna, Osman Nedim (1986-87). *Türk Dilbilgisi. Fonetik-Morfoloji-Yaşayan Türk Lehçeleri*. Ders Notları, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyeti Eğitimi Bölümü. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Turan, Zikri (2007). "Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?". *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II, 24-29 Eylül 2000, 856/II*, Ankara: TDK Yay.
- Turan, Zikri (2018). "Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları". *Turkibilig*, S. 35, s. 97-110.
- Uyğur, Sinan (2011). "Dobruca Tatar Türklerinde Abece ve Yazım Sorunu". *Karadeniz Araştırmaları*, S. 30, s. 71-92.
- Vardar, Berke vd. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.